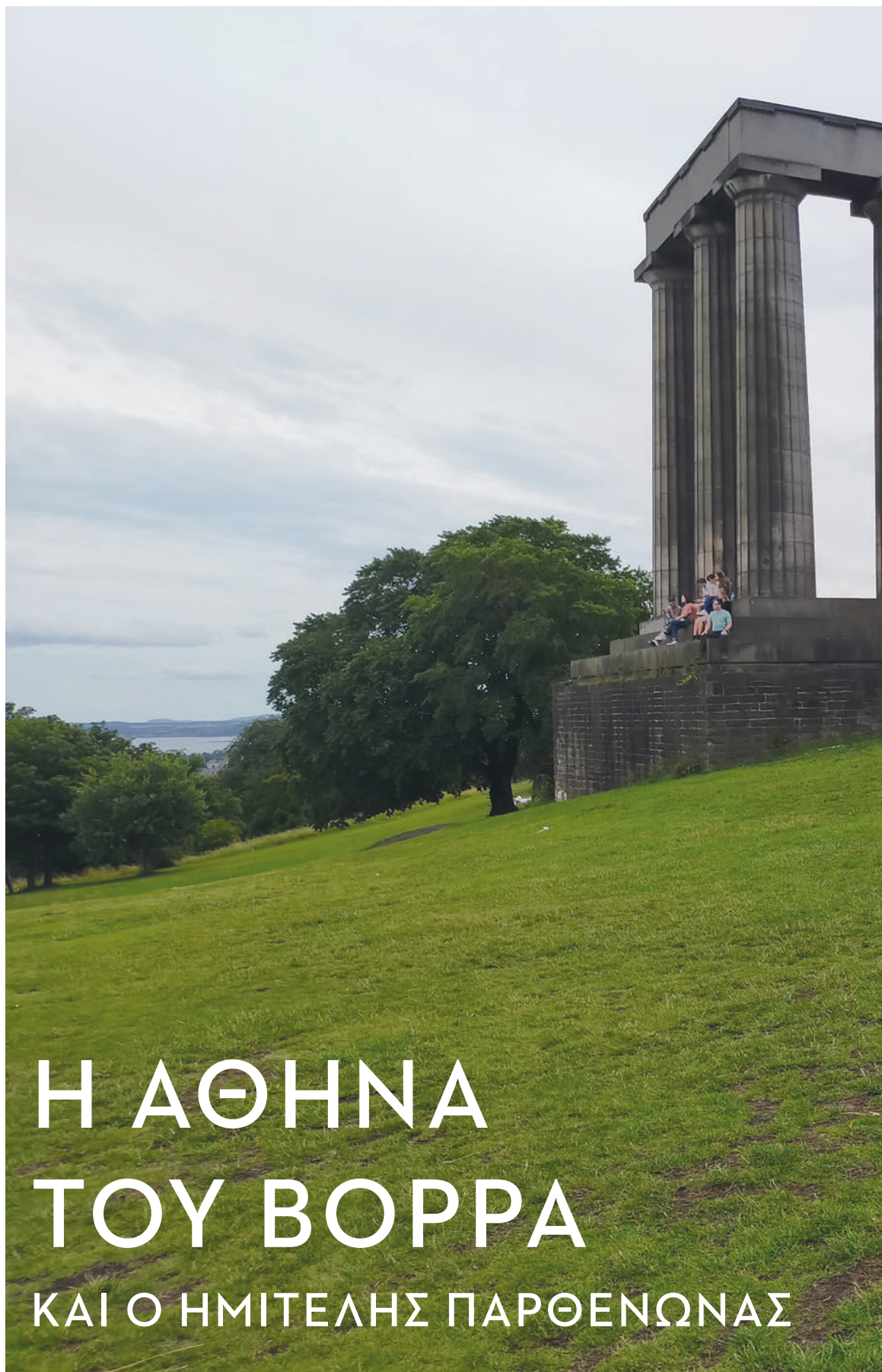

ΣΚΩΤΙΑ ΕΔΙΜΒΟΥΡΓΟ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΚΤΟΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΑΘΗΝΑ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ ΚΑΙ Ο ΗΜΙΤΕΛΗΣ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

01
Το Εθνικό Μνημείο
της Σκωτίας. Πηγή:
Δημήτρης
Θεοδοσόπουλος.

02

03

ΕΙΡΗΝΗ ΓΡΑΤΣΙΑ

Αρχαιολόγος, Συντονίστρια της MONUMENTA

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Αρχιτέκτονας μηχανικός (MPhil Cantab, Διδ. ΑΠΘ)

MONUMENTA

Το Εδιμβούργο, πρωτεύουσα και δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Σκωτίας, είναι γνωστό και ως η Αθήνα του Βορρά. Δύο πόλεις απαρτίζουν το Εδιμβούργο, η μεσαιωνική και η νέα¹, η οποία άρχισε να κτίζεται τον 18ο αιώνα και αποτελεί το καλύτερα διατηρημένο παράδειγμα γεωργιανού πολεοδομικού σχεδιασμού στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σπουδαίοι αρχιτέκτονες ανέλαβαν να σχεδιάσουν κτήρια της πόλης, μεταξύ των οποίων ήταν οι Σκωτσέζοι Thomas Hamilton (1784–1858), William Burn (1789–1870) και William Playfair (1790–1857). Τα έργα τους καθόρισαν τη μορφή της πόλης που βλέπουμε σήμερα. Στην αρχή οι αρχιτέκτονες εμπνεύστηκαν από τη ρωμαϊκή αρχιτεκτονική, στη συνέχεια η αρχιτεκτονική της αρχαίας Αθήνας αποτέλεσε το πρότυπο για τα κτήρια της πόλης. Τα δημόσια κτήρια στο Εδιμβούργο σχεδιάστηκαν σύμφωνα με τις αρχές του ρυθμού της Ελληνικής Αναβίωσης (Greek revival). Ο συνδυασμός των νεοκλασικών κτηρίων και της φυσικής θέσης της πόλης συνέβαλε δικαίως να ονομαστεί το Εδιμβούργο η Αθήνα του Βορρά².

Ο επισκέπτης της νέας πόλης θα νιώσει ότι περπατά στους δρόμους του 18ου και 19ου αιώνα και θα εντυπωσιαστεί από τα νεοκλασικά δημόσια και ιδιωτικά κτήρια. Στο κέντρο της βρίσκεται ο λόφος Calton, που αν κανείς τον κοιτάξει από κάποια απόσταση έρχεται αμέσως στο μυαλό του η Ακρόπολη της Αθήνας! Στον λόφο αυτό κτίστηκε ένα από τα πιο γνωστά μνημεία του Εδιμβούργου, το Εθνικό Μνημείο της Σκωτίας, το οποίο αποκαλείται «Ημιτελής Παρθενώνας»!

Εθνικό Μνημείο Σκωτίας

Το Εθνικό Μνημείο της Σκωτίας κτίστηκε το διάστημα 1822–1829 για να τιμηθούν οι Σκωτσέζοι που σκοτώθηκαν στους Ναπολεόντειους πολέμους (1803–1815). Σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες Charles R. Cockerell (1788–1863), ο οποίος είχε επισκεφθεί την Αθήνα, και William H. Playfair. Οι εργασίες ξεκίνησαν ύστερα από μια μακρά σε διάρκεια συζήτηση που ξεκίνησε το 1816 και κατέληξε ότι το μνημείο θα πρέπει να είναι ένα πιστό αντίγραφο του Παρθενώνα της Αθήνας³, του οκτάστυλου περίπτερου δωρικού ναού με εξάστυλο αμφιπρόστυλο σπικό. Η μόνη διαφορά μεταξύ των δύο μνημείων θα ήταν στον γλυπτό διάκοσμο, αφού στο Εθνικό Μνημείο θα απεικονίζονταν τα ανδραγαθήματα των Σκωτσέζων Στρατιωτών. Επίσης, το μνημείο προοριζόταν να λειτουργήσει ως χριστιανική εκκλησία, όπως και θα κατασκευάζονταν κατακόμβες που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν τους τάφους επιφανών Σκωτσέζων διανοουμένων, ευγενών, και θυμάτων του Ναπολεόντειων πολέμων. Να σημειωθεί ότι μέλος της επιτροπής που είχε συγκροτηθεί για τη δημιουργία του μνημείου ήταν ο Thomas Bruce, ο γνωστός λόρδος Έλγιν, από τη Σκωτία, ο οποίος αφαίρεσε τα γλυπτά του Παρθενώνα και άλλων μνημείων της Ακρόπολης, τα μετέφερε στη Μεγάλη Βρετανία και το 1816 τα πούλησε στη Βρετανική Κυβέρνηση. Ο λόρδος Έλγιν θεωρείται ο επικεφαλής της εκστρατείας δημιουργίας του αντιγράφου του Παρθενώνα⁴.

Οι εργασίες στο Εθνικό Μνημείο ξεκίνησαν το 1826, αν και ο θεμέλιος λίθος (έξι τόνων) είχε τοποθετηθεί τέσσερα χρόνια νωρίτερα, στις 27 Αυγούστου 1822, πα-

02

Εθνική Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης. Το νεοκλασικό κτήριο σχεδιάστηκε από τον Σκωτσέζο αρχιτέκτονα William Burn το 1825. Πηγή: Δημήτρης Θεοδοσόπουλος.

03

Royal High School. Το κτήριο αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα παραδείγματα της Ελληνικής Αναβίωσης και σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Thomas Hamilton. Κτίστηκε το διάστημα 1826–1828. Πηγή: Δημήτρης Θεοδοσόπουλος.

ρουσία του βασιλιά Γεωργίου Δ' και εορτάστηκε με μια μεγαλοπρεπή τελετή. Η κατασκευή σταμάτησε πριν από την ολοκλήρωση του έργου, το 1929, όταν τελείωσαν τα χρήματα τα οποία είχαν συγκεντρωθεί με εράνους εύπορων προσωπικοτήτων του Εδιμβούργου. Ανεγέρθηκαν μόνο δώδεκα δωρικοί κίονες με τα επιστύλια. Τα επιστύλια αυτά αποτελούν τους μεγαλύτερους λίθους από σκωτσέζικο πέτρωμα που έχουν εξορυχθεί και η μεταφορά τους στον λόφο πραγματοποιήθηκε με άλογα⁵. Σε μετέπειτα χρόνους έγιναν κάποιες προσπάθειες ολοκλήρωσης, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Η μη ολοκλήρωση του μνημείου συντέλεσε να του δοθούν και άλλες ονομασίες, όπως «μνημείο της ντροπής».

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν —και αποτελούν αντικείμενο μελέτης— οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία ενός μνημείου ίδιου με τον Παρθενώνα. Άλλωστε, η εξωτερική μορφή του Παρθενώνα, ιδιαίτερα η οκτακίονια πρόσοψή του, χρησιμοποιήθηκε το πρώτο μισό του 19ου αιώνα για ευρωπαϊκά και αμερικάνικα εθνικά και στρατιωτικά μνημεία για να μεταδώσουν μηνύματα εθνικής ενότητας και κοινωνικής αναγέννησης. «Ο Παρθενώνας», όπως αναφέρει ο ομότιμος καθηγητής του ΕΜΠ Παναγιώτης Τουρνικιώτης στο κείμενο του «Η παρουσία του Παρθενώνα στην ιστορία και τη θεωρία της νεώτερης αρχιτεκτονικής» «επανεμφανίζεται στην αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Αμερική [...]». Χρησιμοποιείται σε εθνικά μνημεία τα οποία είτε «επαναλαμβάνουν τον κτηριολογικό τύπο του Παρθενώνα στο σύνολό του, συνήθως υπερυψωμένο σε μνη-

04

Το Εθνικό Μνημείο της Σκωτίας στο Εδιμβούργο, Royal Comission of Ancient Monuments of Scotland. Πηγή: Τουρνικιώτης 1994, σ. 211.

05

Ώφη περιστάσεως του Παρθενώνα, από το βιβλίο των James Stuart και Nicholas Revett *The Antiquities of Athens and Other Monuments of Greece*, τόμ. II, London 1787. Πηγή: Τουρνικιώτης 1994, σ. 173.

06

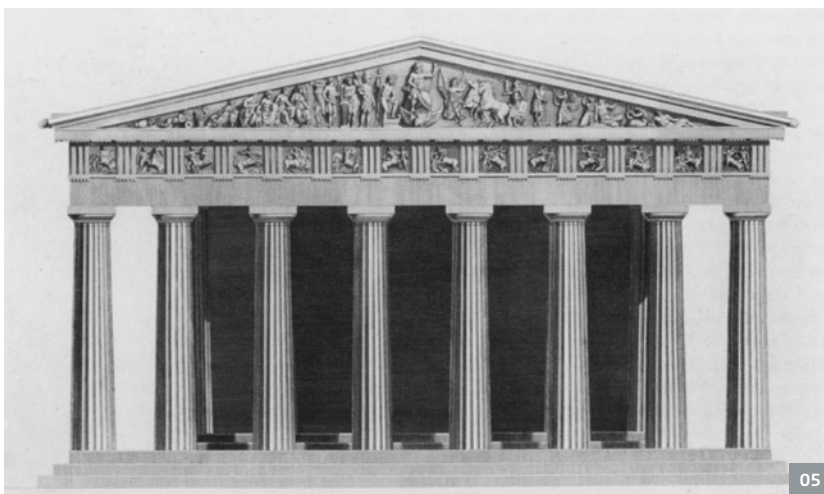
Φανταστική αναπαράσταση της Αθήνας του Περικλή, χαλκογραφία του C.R. Cockerell. Πηγή: H.W. Williams, *Select views in Greece*, London 1829. Πηγή: Τουρνικιώτης 1994, σ. 39.

07

Ο Παρθενώνας από βορειοδυτικά, ζωγραφισμένος το 1802 από τον G.B. Lusieri, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη (αρ. 23979). Πηγή: Τουρνικιώτης 1994, σ. 177.

04

05

06

07

08

Το μνημείο του Λυσικράτη, Αθήνα. Καρτ ποστάλ που εκδόθηκε από την εταιρεία Ασπιώτη το 1910 περίπου. Αναπαραγωγή ζωγραφικού πίνακα του Άγγελου Γιαλλινά. Πηγή: Συλλογή καρτ ποστάλ Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα (Wikimedia Commons).

μειώδες τεχνητό βάθρο ή τοποθετημένο σε φυσικό λόφο, υποδηλώνοντας και στις δύο περιπτώσεις την Ακρόπολη των Αθηνών» είτε «συναρμολύουν τον κτηριολογικό τύπο και το συνακόλουθο ιδεολογικό περιεχόμενο του Παρθενώνα (ως προτύλου) και του Πανθέου της Ρώμης»⁶. Το μνημείο του Εδιμβούργου ανήκει στον πρώτο τύπο που αντιγράφει τον Παρθενώνα.

Μνημεία Robert Burns και Dugald Stewart

Στον λόφο του Calton βρίσκονται άλλα δύο μνημεία που σχεδιάστηκαν με πρότυπο ένα αρχαίο μνημείο της Αθήνας. Το πρώτο είναι αφιερωμένο στον εθνικό ποιητή της Σκωτίας Robert Burns (1759–1796) και το δεύτερο στον Σκωτσέζο φιλόσοφο και μαθηματικό Dugald Stewart (1753–1828), ο οποίος ήταν καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου. Το μνημείο Burns σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Thomas Hamilton και το μνημείο Dugald Stewart από τον William Playfair. Και οι δύο ακολούθησαν τον ρυθμό της Ελληνικής Αναβίωσης. Τα μνημεία είχαν ως πρότυπο το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη στην Αθήνα, το οποίο κτίστηκε από τον Λυσικράτη, το διάστημα 335–334 π.Χ. Το μνημείο έχει το σχήμα κυκλικού μικρού μαρμάρινου ναού με έξι ημικίονες που φέρουν κορινθιακά κιονόκρανα, θολωτή επίστεψη και εδράζεται σε ψηλό τετράγωνο κρηπίδωμα από πωρόλιθο. Η ζωφόρος του κοσμεύεται με παράσταση από τον μύθο της αιχμαλωσίας του Διονύσου από Τυρρηνούς πειρατές. Το μνημείο Burns⁷ θεμελιώθηκε το 1831 και η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 1835. Πάνω στο κυκλικό κτίσμα με τους 12 κορινθιακούς κίονες στέκουν μαρμάρινα φτερωτά λιοντάρια. Το μνημείο Dugald Stewart ολοκληρώθηκε το 1831. Εννέα κορινθιακοί κίονες πατούν πάνω στο κυκλικό κρηπίδωμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι επιμελημένες εκδόσεις με τις λεπτομερείς απεικονίσεις αρχαίων μνημείων των James Stuart και Nicholas Revett *The Antiquities of Athens and Other Monuments of Greece*, οι οποίοι επισκέφθηκαν την Αθήνα τον 18ο αιώνα, ενέπνευσαν τους Ευρωπαίους αρχιτέκτονες του 19ου αιώνα, όπως και τους αρχιτέκτονες της Σκωτίας. Οι περιηγητές (αρχαιοδίφες, αρχιτέκτονες, καλλιτέχνες) που επισκέφθηκαν την Αθήνα, τον κατεξοχόν τόπο διατήρησης της αρχαίας κληρονομιάς για τους Δυτικοευρωπαίους, αποτύπωσαν άλλοτε ρεαλιστικά και άλλοτε φανταστικά την αγαπημένη πόλη και κυρίως τα μνημεία της. Η εικόνα της Δύσης για την Αθήνα είναι έργο τους⁸. Το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη, γνωστό και ως Φανάρι του Διογένη, ήταν από τα πιο δημοφιλή αρχαία μνημεία⁹.

10

09

Το μνημείο Dugald Stewart, Εδιμβούργο. Φωτ.: Carlos Delgado (Wikimedia Commons).

10

Το μνημείο Burns, Εδιμβούργο. Φωτ.: Stuart Caie (Wikimedia Commons).

Σημειώσεις

- 1 Η παλιά και η νέα πόλη του Εδιμβούργου αποτελούν μνημείο της παγκόσμιας κληρονομιάς, <https://www.worldheritagesite.org/list/Edinburgh>.
- 2 Watkin 2015, σ. 466, 513.
- 3 Zaccarini 2018, σ. 179–195. The Dugald Stewart Monument (William Playfair, 1831).
- 4 https://en.wikipedia.org/wiki/National_Monument_of_Scotland.

- 5 Athens of the North, στο <https://ewh.org.uk/explore/trails/athens-of-the-north/>.
- 6 Τουρνικιώτης 1994, σ. 206–209. Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια διεισδυτική προσέγγιση για τον ρόλο του Παρθενώνα ως του σημαντικότερου κτηρίου στον κόσμο.
- 7 <https://edinburghguide.com/venues/visitor-attractions/burns-monument>.

- 8 Κουτσογιάννης 2015–2016, σ. 56–58.
- 9 Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στον Δημήτρη Θεοδοσόπουλο, λέκτορα Αρχιτεκτονικής Τεχνολογίας και Αποκαταστάσεων στο ESALA, University of Edinburgh, για τις φωτογραφίες των μνημείων του Εδιμβούργου.

Βιβλιογραφία

Carter McKee 2018: Carter McKee K., *Calton Hill: And the plans for Edinburgh's Third New Town*, 2018, <https://www.akel.co.uk/work/books/Calton%20Hill.pdf>

Κουτσογιάννης 2015–2016: Κουτσογιάννης Θ., «Η εικόνα της Αθήνας στον νεότερο ευρωπαϊκό πολιτισμό: Μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας – στη σκιά των αρχαιοτήτων», στο «Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια...», *Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών, 17ος-19ος αιώνας*, κατάλογος έκθεσης, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 2015–2016, σ. 56–133.

Τουρνικιώτης 1994: Τουρνικιώτης Π., *Ο Παρθενών και η ακτινοβολία του στα νεώτερα χρόνια*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1994.

Watkin 2015: Watkin D., *Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2015.

Zaccarini 2018: Zaccarini M., «The Athens of the North? Scotland and the national struggle for the Parthenon, its marbles, and its identity», *AEVUM* 92 (2018), σ. 179–195, <https://www.jstor.org/stable/26497064>